

KINEK SZÓL AZ ÜZENET?

(Vizsgálatok XVI–XVIII. századi, kézírásban fennmaradt rovásemlékek alapján)

ZELLIGER ERZSÉBET

KIVONAT: Az emberi nyelven megvalósult tevékenység minden esetben üzenet, közlési funkciója van. Ez a közlési funkció akár beszédtevékenységen, akár írásbeli megnyilatkozásban nyilvánul meg, megfejtendő feladat. Az előadás számba veszi a humanizmus szerepét a rovásírás iránti tudományos érdeklődés, a különleges íráskorok gyűjtése révén végzett leletmentés és a rovás különféle célú használata terén. Szó esik a rovásemlékek létrehozása mögött meghúzódó lehetséges lélektani indíttatásról is.

KULCSSZAVAK: humanizmus, tudományos érdeklődés, albumok, leletmentés, lélektani indíttatás

Társadalomban élésünk kikerülhetetlen eszköze a kommunikáció. Az üzenet, amellyel tudatni akarjuk érzéseinket, gondolatainkat közvetlen vagy tágabb környezetünkkel, nyelven kívüli és nyelvi formában is létre jöhet. Nyelvi formában az élőszóban történő közlés értelmezése, értés és félreértés azonnal tisztázható. A valamilyen formában rögzített megnyilatkozás értelmezése térben és időben távoli, meghatározatlan viszonyok között történő aktivizálást tesz szükségessé.

Ilyen körülmények között mindig lehetnek tisztázatlan körülmények az üzenet címzettje, illetőleg az üzenő szándéka kérdésében. Az üzenő, az üzenet és a címzett viszonyrendszerének kérdéseit vizsgáljuk a jelzett korszak rovás emlékeiben.

A humanizmus szerepe

A témában való megszólalás lehetőségéért köszönet jár a korszak humanistáinak: nem azért, mert megteremtették volna (ahogy egyesek tévesen mondják), hanem mert felfedezték a rovást mint kulturális örökséget, és foglalkoztak is vele. Indíttatásuk az értékesnek tartott múlt, a hun-szkíta eredet és a székelyek, mint Attila népe hagyományából fakadt.

A korszak emlékeinek olyan összefoglalása, amilyen Sebestyén Gyuláé volt (1915), szándéka szerint most jelent meg: Benkő Elek – Sándor Klára – Vásáry István: A székely írás emlékei, 45 tételben mutatja be a XVI–XIX. századi kézirásos és nyomtatott rovás emlékeket. Egy-egy tétel azonban olykor több emléket is magába foglal, mint pl. a *Rudimenta* tétel, amely alatt tizenkét másolata található. Több emlék ismertetése első közlés. Ez a kiadvány a soron következő előadás egyik fontos forrása.

A tudományos érdeklődés

Az első hazai tudósítások egyre többet mondanak a rovásról kezdve az önálló írás tényének említésétől (Kézai) személyes megfigyelés alapján a rovás technikájáig (Verancsics). Jellemző, hogy ezek a megjegyzések, megfigyelések történeti munkákban jelennek meg.

A hazai tudományos érdeklődésnek Telegdi *Rudimentája* és Baranyai Decsi hozzá írt előszava adta meg az alapját. Az előszóban megfogalmazódott a szkíta hagyomány alapján az írás ázsiai eredete, ahogy a nyelvnek a héberrel való rokonítása. Ez a korabeli tudományosságban természetes, nyelvtaníróinknál (Geleji Katona István, Komáromi Csipkés György) is ismétlődő nézet. Ebből fakadt a nyelvek és írások nyugati, illetőleg keleti nyelvekre osztása, ahol a magyar nyelv és a székely rovás a keleti csoportba tartozik.

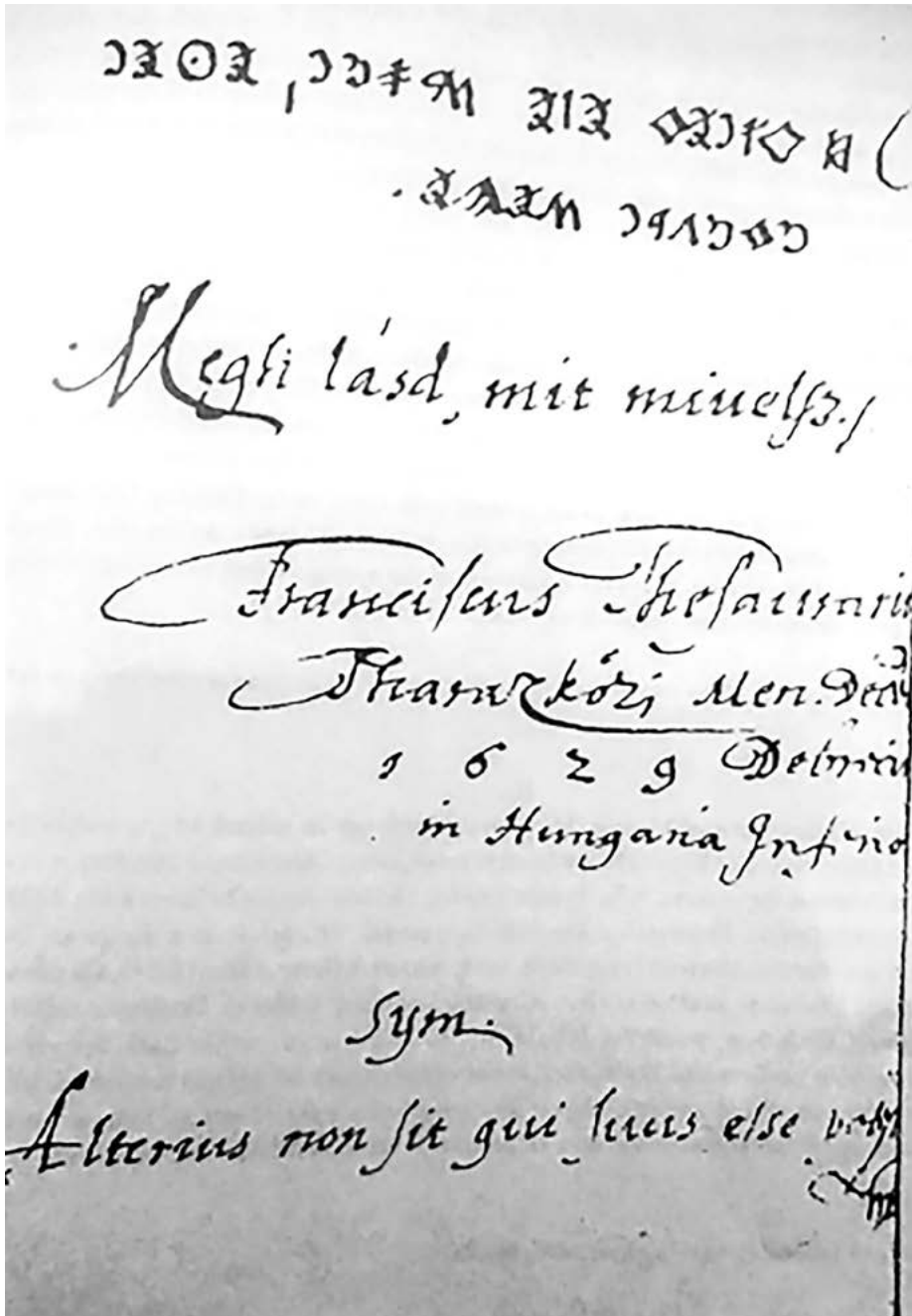
A külföldiek tudományos érdeklődése szembeszökő. Ez részint a hazaiak (Verancsics, Szamosközy) hatásával magyarázható. Verancsics volt az első, aki az írófelületről, az írás irányáról és a hagyomány szerinti eredetéről viszonylag részletesen írt (Sebestyén 1915, 34). Szamosközy 1591 és 1593 közötti itáliai tartózkodása idején jutott el Flórenczbe, azaz Firenzébe. Itt bukkant egy olyan könyvre, amelyben az általa már korábban Erdélyben megismert rovásírás-hoz hasonló írást vélt felfedezni (Sebestyén 1915, 82–84). A flórenczi könyvre vonatkozó utalása több kutatót is a könyv felkutatására sarkallt. Végül voltak, akik felismerték, hogy nem székely (szittya), hanem kínai írás van a könyvben (Benkő–Sándor–Vásáry 2021, 39, 52, 55–56, 58, 74, 85, 118 stb.)

A tudományos érdeklődés történelmi, földrajzi megközelítésből indult ki, de találunk megjegyzéseket a székelyek nyelvére, nyelvjárására, különleges jogrendszerükre is. Az írásukra vonatkozóan megjegyzik, hogy a betűket fába vésik, az írás iránya eltér a latin betűs írástól, és többek között a héberhez hasonlítják. (Ilyen szerzők és könyvek: Magini, Giovanni Antonio: *Geographia universa*, 1596; Boxhorn, Marcus Zuerius: *Historia universalis*, 1654 és mások, vö.: Benkő–Sándor–Vásáry 2021, 39, 49).

Érdekes írárok, albumbejegyzések

A humanizmus szerepét nemcsak a tudományos érdeklődés felkeltésében láthatjuk. Ide kapcsolódik több korai rovásemlékünk keletkezése, illetőleg megmentése is. A „különleges írárok” gyűjtése, másolása és a tudományos érdeklődés nem választható el mindig élesen. A Nikolsburgi ábécé keletkezése elsősorban a székely rovás betűinek, mint érdekességnek köszönhető, és így adja meg a betűk olvasatát is.

A Bolognai emléket már a széles érdeklődési körű, tudományos ambíciókat is mutató Luigi Ferdinando Marsiglinek köszönhetjük, akit kalandos élet-pályája vezetett Erdélybe, ahol az általa másolt naptár eredetije a kezébe került. A Konstantinápolyi felirat fennmaradása az érdekes írárok gyűjtő Hans Dernschwamnak köszönhető. Ő egy követjárás tagjaként bukkant rá a később megsemmisült felíratra. A Csíkszentmihályi / Csíkszentmihályi felirat több másolatban maradt fenn. Ezek keletkezése mögött a tudományos érdeklődés

1. ábra. Taraczközi Ferenc bejegyzése (forrás: Benkő-Sándor-Vásáry 2021, 665.)

is szerepet játszhatott, mivel másolatai több fontosnak ítélt személyhez is eljutottak. A megörökítője, Szilágyi Sámuel azonban bizonyára nem sejtette, hogy egyúttal leletmentést is végez: a XVIII. század végére a felirat megsemmisült. Ugyanez mondható el Dernschwamról, illetőleg a Konstantinápolyi feliratról is.

Az érdekes íráások gyűjtése úgy vezetett rovás emlékek keletkezéséhez, hogy az ilyenek iránt érdeklődő személyek albumába, emlékkönyvébe tisztelőik tettek bejegyzéseket. Ezek hosszabb-rövidebb szövegek a Wolffenbütteli emlék versparafrázisától (Förköli–Tubay 2015) a rövidebb terjedelmű jó tanácsokig, kívánságokig. A legkorábbi ismert ilyen emlék Taraczközi Ferenc Johannes Maconius albumába tett bejegyzése 1629-ből (Benkő–Sándor–Vásáry 2021, 663–665. – ez az emlék első közlése).

A legtöbb rovástartalmú albumbejegyzéssel magyarok magyarokat tiszteltek meg: Miskolci Csulyak Zsigmondot, Kismarjai Veszelin Pált, Dobai Székely Sámuelt. Az albumokba bejegyzők: Csulai György, Huszti N. Zsigmond, Komáromi Csipkés György, Miskolci Csulyak Gáspár és Örtel János Godofréd. Peregrinációs barátság emléke a Német Sámuelről írott bejegyzés Petrus Dominicus Rosius à Porta emlékkönyvében. Az albumbejegyzések között tarthatjuk számon azt a György-napi verses levelet, amelyet K. G., azaz Kovács Gábor írt sógorának, Mihály Györgynek névnapi köszöntőül. Ezekben az emlékekben a bejegyzés szándéka maga az üzenet, amelyben a „címezett” és a „feladó” is ismert. Az üzenet lényege: tisztellek, becsüllek, barátomnak tartalak. A tartalom, amely valamilyen jó kívánság, tanács, szólásparafrázis, az üzenet másodlagos értelme, amelyet fontosságban – legalább egy részüket illetően – talán még az is megelőz, hogy a „feladó” és a „címezett” egyaránt ismeri, fontosnak tartja a rovást, a címezett ilyen képessége pedig ismert az üzenet küldője előtt.

Titkosítás

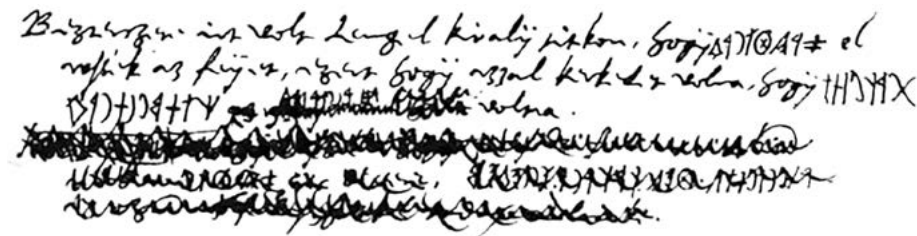
A rovásírás – éppen, mert nem mindenki ismeri, használja, alkalmas arra, hogy gondolatokat irányítottan, csak szűk(ebb) kör számára tegyen elérhetővé. Ezzel a ma is meglévő tulajdonságával alkalomadtán a korábbi századok rovói is éltek.

A szakirodalomban (Sebestyén 1913, 143.,145.; Németh 1934, 9.) felmerült annak a gondolata, hogy a Konstantinápolyi felirat balról jobbra írt sorai és az ennek megfelelően tükörképként írott betűi a titkosítás, vagy legalábbis az olvasás megnehezítésének szándékát mutatják. Az a lehetőség nem zárható ki, hogy Kidei Székely Tamás a császár környezetéhez tartozó, magyarul is tudó személyek elől szándékolhatta eltitkolni, hogy a fogva tartásuk körülményeit egyszer valakikkel tudatni szeretné.

2. ábra. A Konstantinápolyi felirat (Sebestyén 1915, 75.)

Szamosközy István valahányszor (összesen két ilyen bejegyzését ismerjük) a rovásíráshoz folyamodott, mindig valami eltitkolni valót írt le. A szerző belső vívódását lehet látni, amikor a Báthori Zsigmond feleségéről szóló udvari pletykát leírja (1587), de a mondanivaló leginkább kritikus részét elrejtí a rovás betűi mögé. Majd ráeszmél, hogy a leírtak olyannyira kényes témáról szólnak, hogy a titkosítás ellenére sincs biztonságosan elrejtve a tartalom, végül szinte olvashatatlanná teszi az áthúzások által.

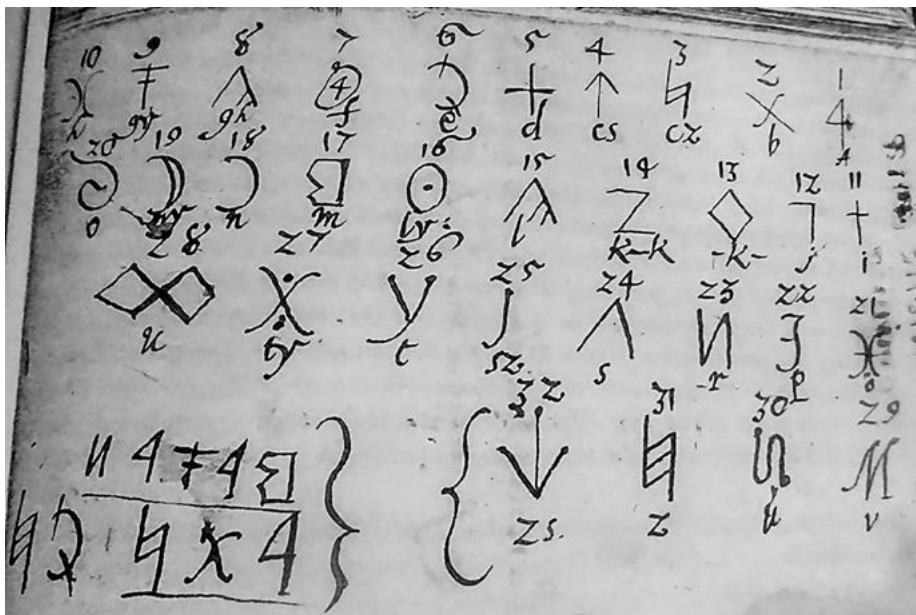

3. ábra. Szamosközy István bejegyzése (forrás: Sebestyén 1915, 89.)

A Rudolf császárról szóló dicsőítő ének (1593) a latinul, de rovásbetűkkel a rovás szabályai szerint írott betoldásokkal kapott ellenkező előjelű tartalmat.

Latin szöveg magyar rovással való leírására későbből is van példa. A perui missziós útjáról magyarországi rendtársának szóló beszámolójában (1756) Zakariás János azokat a latin szavakat írta rovásbetűkkel, amelyekkel a keresztény hódítóknak az őslakosokkal szembeni kegyetlenkedéseit vázolta. – A titkosításnak érdekes esete Gödri Jánosnak egy brassói evangélikus egyházi jegyzőkönyvben tett rovásbejegyzése. A templom oltárának festésére adakozó személy a neve elhallgatását kérte, ám Gödri ennek az óhajnak csak bizonyos mértékig tett eleget: a nevet rovásbetűkkel jegyezte be. (Ezekre l. Benkő–Sándor–Vásáry 2021, 615–620., 639–640.)

Zsupos Zoltántól tudunk arról az esetről, amikor Rákóczi József ügyében nyomozott a bécsi udvar. Ennek kapcsán rovásírásos levelek kerültek elő, és a felségárulási perben bizonyítékként foglalták le. Maguk a levelek nincsenek meg, de a tartalmuk a jegyzőkönyvekből ismertek. Bár a levelek valóban titko-

4. ábra. Gönczi György könyvébe írt rovás ábécé
(forrás: Benkő–Sándor–Vásáry 2021, 483.)

sítási szándékkal íródtak rovásírással, a megfejtésüket megkönnyítendő rovás ábécé is volt mellettük (Zsupos 2015, 12–19.).

Az eddig tárgyalt emlékekkel kapcsolatban a „Kinek szól az üzenet?” többé-kevésbé megválaszolható volt – vagy körvonalazódott azoknak a köre, akiknek éppen nem szólt. Az emlékek között viszont vannak olyanok, amelyek nem olyan helyen vannak, ahol várnánk rájuk, vagy további kérdések merülhetnek fel velük kapcsolatban.

Rovás ábécék sok helyen fordulnak elő, többnyire nyomtatott könyvben esetlegesen, vagy idegen kéztől egy kézírásos könyvben, ahol a leírójuk „talált egy kis helyet” a számára. Ilyen például a Gönczi György egyházi törvényeket tárgyaló könyvébe bemásolt rovás ábécé a XVII. század folyamán.

Kinek is szól?

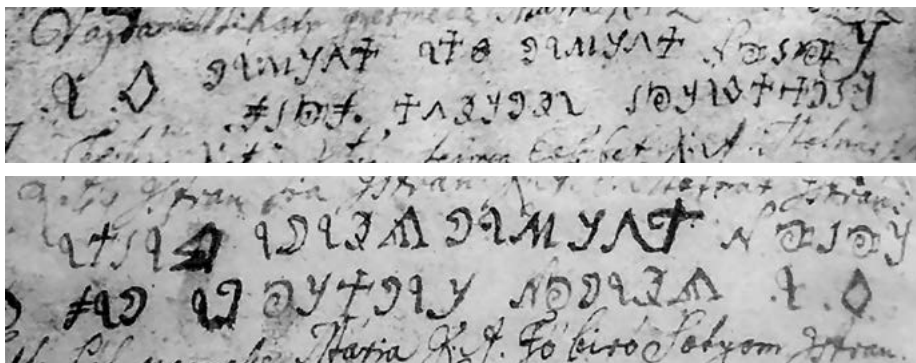
„Falfirkától” az emlékeztetőig

5. ábra. Bejegyzések Kulcsár György postillájában
(forrás: Benkő–Sándor–Vásáry 2021, 557–558.)

Ha Kulcsár György postillájában a nyomtatott szövegre való tekintet nélkül beírt neveket nézzük, a falfirkák jutnak az eszünkbe. Az adott könyv első oldalán a sorokra merőlegesen írva áll az <Imre> név, egy másik oldalon a beírás a lap alján van, de úgy fordítva a könyvet, hogy a lap alja a lap tetejének tűnik. Ide az <Imre> és a <Josef> nevet írta be ugyanaz a kéz. Hogy ő ki volt – esetleg a személyt a kor Imre nevű férfiai között kellene (reménytelenül) keresni? –, nem lehet megállapítani. Az első lap bejegyzési módja alapján valószínű, hogy a könyv tartalma a “szerzőt” nem készítette különös tiszteletre.

Anyakönyvekben kevésbé várnánk rovásírást. A Berettyóújfalui közelében levő Furta református anyakönyvében két keresztelés rovással van bejegyezve. A két megkeresztelt gyermek egymás testvérei (1779, 1782). Az első gyermek keresztapja maga a bejegyző pap. A bejegyzés módjából arra következtethetünk, hogy az apa számára identitásjelölő lehetett a rovás, amelyet a pap is ismert, tudott használni.

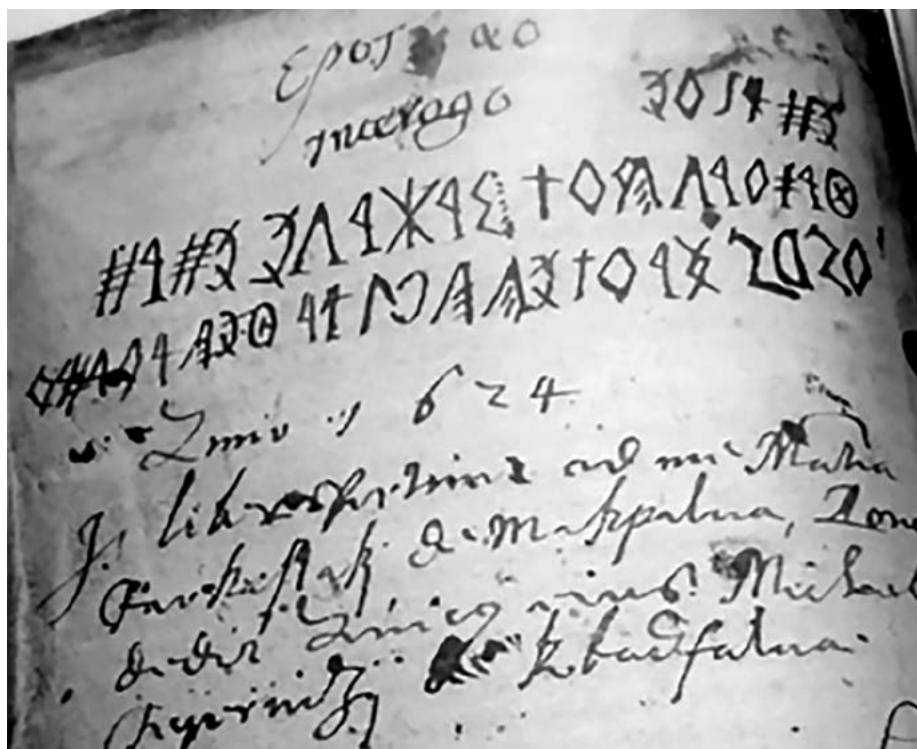
6. ábra. Bejegyzések Furta református anyakönyvében
(forrás: Benkő–Sándor–Vásáry 2021, 627–628.)

A nagybányai református anyakönyvbe viszont nem keresztelési adatok, hanem rovásábécé és a Miatyánk szövege került (1821 e.). A bejegyzés magyarázata félreértésről tanúskodik, amelynek némi valós alapja van. Ez az alap nem több annál, hogy a nagykárolyi egyházmegyéhez tartozik Szinyérváralja, Sylvester János szülőhelye. Az anyakönyv bejegyzője úgy vélte, hogy a bemásolt ábécé és a rovásírással lejegyzett Miatyánk Sylvestertől származik, holott csu-

pán a szövegváltozat van Sylvestertől, annak Bél Mátyás betűivel való átírásáról van szó.

Portsalmai András teológiai tartalmú kézirásos könyvében latin betűs szöveg, a gyulafehérvári kollégium sáfárjának az 1655. évi borkészletet összeíró bejegyzése található. Már ezzel kapcsolatban is felvethető lenne, hogy mit keres egy ilyen tartalmú írás az adott helyen. Az összeírás keletkezésének elejét rovásírással kezdte, majd latin betűkkel fejezte be a sáfár. A könyv hátsó borítóján rovásábécé található. Mivel általánosan tapasztalható, hogy a rovásábécé mellett példamondat van, esetleg elképzelhető, hogy ebben az esetben is ez lehet a rovásbejegyzés mögötti indok. Mivel a kötet hollétéről nincs ismeretünk, ez a megjegyzés csupán feltevés lehet.

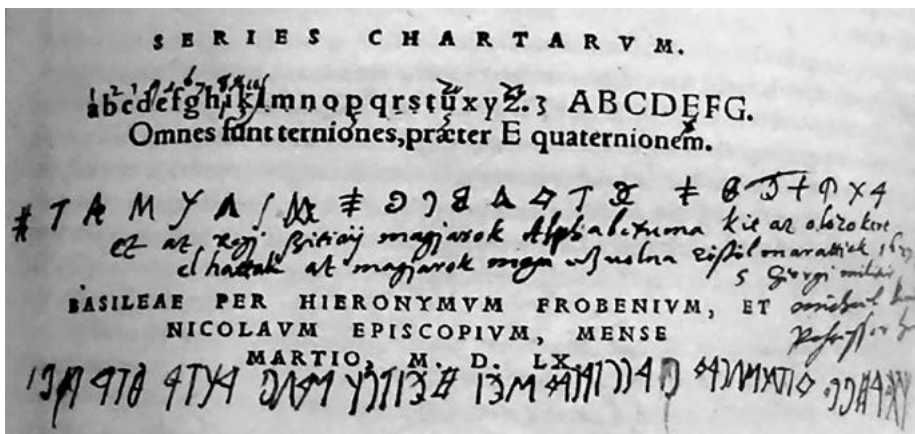
Az üzenet címzettjének vagy címzettjeinek a kérdése igazán rejtélyes Farkaslaki Mátyás saját birtokában levő könyvével kapcsolatosan. A bejegyzés egy

7. ábra. Farkaslaki Mátyás fenyegetése (forrás: Benkő–Sándor–Vásáry 2021, 486.)

1624-ben megjelent latin nyelvű görög nyelvkönyvben fordul elő, amelyet Farkaslaki még abban az évben ajándékba kapott. Ezt a kötet hátsó kötéstáblájába tett latin nyelvű saját kezű bejegyzése tanúsítja. Az e fölött található magyar nyelvű bejegyzés rovásírással történt. Ebben jegyzi meg Farkaslaki, hogy a könyv érték, „tőke”, és azt, aki ellopja, azzal fenyegeti, hogy „felakaszák”. A rovásírásos bejegyzés akár titkosírásnak is minősülhetne, de ezzel a bejegyzés elveszítené az értelmét. Valószínűbb a tréfás szándék, és a fenyegetés inkább a rovást jól ismerő, a bejegyzőhöz közel álló személynek szólhat.

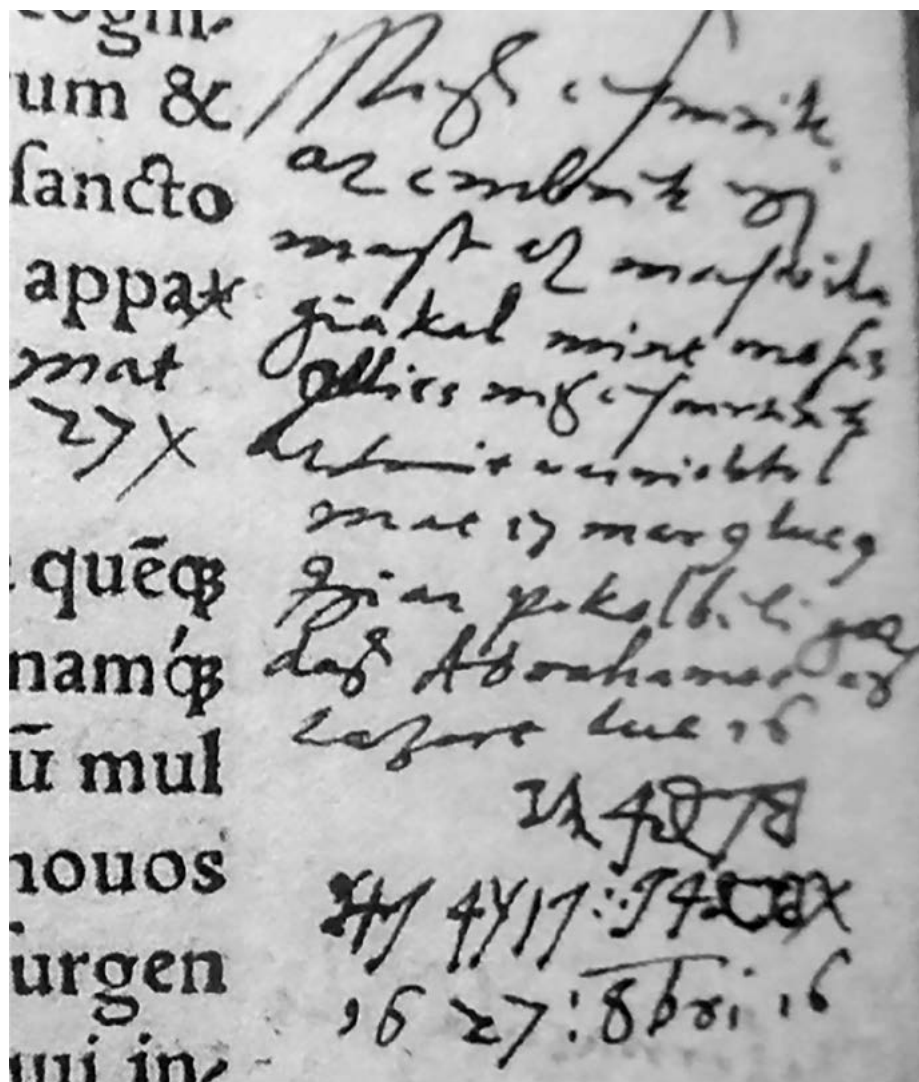
Bonyhai Moga Mihály olvasás közben többször írt lapszéli bejegyzéseket, latin betűs írással magyarul is, latinul is. Az itt vizsgálandó megjegyzések egy saját tulajdonában levő három kötetes kolligátumban találhatóak. Ezek a részben lapszéli beírások rovásírással is íródtak, illetőleg azzal kapcsolatos észrevételek. Dátum szerint a legkorábbi bejegyzés a kolligátum második könyvének az indexe után található.

8. ábra. Bonyhai Moga első bejegyzése (forrás: Benkő–Sándor–Vásáry 2021, 492.)

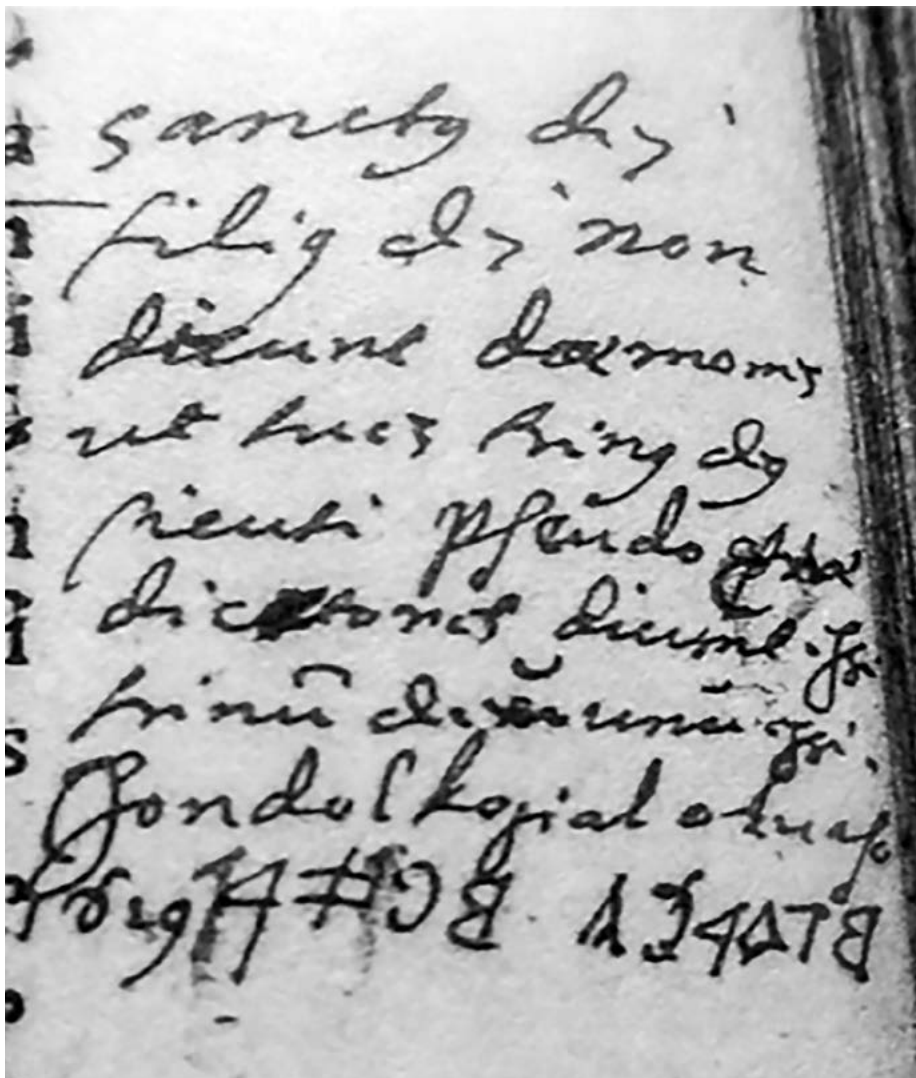
A könyvben szereplő latin ábécé betűit részben beszámozta, majd alája az ezeknek megfelelő székely betűket írta magyarázó szöveggel. Mint írja, „ez a régi szitiai magyarok alfabetuma”. A szakirodalom így is kezeli, megjegyezvén, hogy az ábécé hiányos, leírójának korlátolt rovásismeretét tanúsítja. Bonyhai Moga magyarázó szövegét zárójelbe helyezve a betűsorról leginkább az mondható, hogy

elsősorban nem székely ábécé, hanem a latin ábécé betűinek a székely megfelelőit sorolja el. Így kerülhetett bele a <q>, <x>, <y> betűknek is a rovásírásos megfelelője. Az ábécét követő példamondat akár a hiányosság felismerését, vagy a felismertetés szándékát is jelezheti az „[Er]zsébet asszony” <zs> betűjének szerepelte-

9. ábra. Bonyhai Moga rovás betűs aláírása
(forrás: Benkő–Sándor–Vásáry 2021, 493.)

tésével: ennek a fonémának a korban nem volt általános használatú jele (Zelliger 2021, 312–323.). Ezt a szándékot erősítheti a latin betűs magyarázat folytatása, miszerint a teljesebbnek, alkalmasabbnak tartott írást „az olozokert el hattak az magyarok”. Mindezt latin keltezéssel, aláírással látta el a saját könyvében.

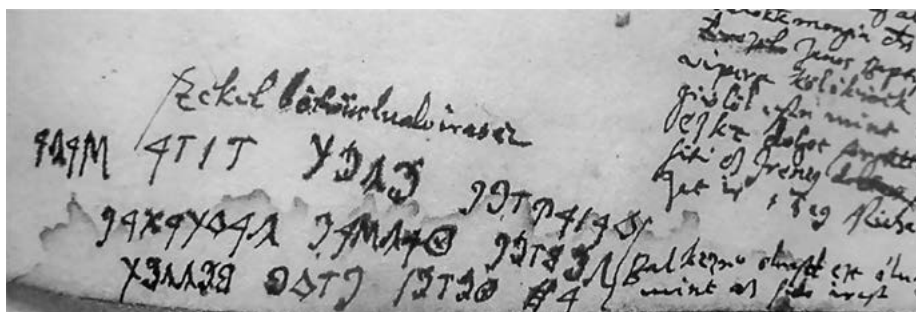

10. ábra. Bonyhai rovás aláírása latinos névformával
(forrás: Benkő–Sándor–Vásáry 2021, 494.)

Két másik helyen egy-egy lapszéli jegyzet származik Bonyhai Mogától. Az egyik magyar, a másik latin nyelven kapcsolódik a könyv szövegéhez. A magyar bejegyzés után rovásírással örökítette meg, hogy „Bonyhai Mihály írta ide”.

A latin nyelvű bejegyzés részben a semjénfalvi unitáriusokkal vitatkozó mondat. Utána latin betűkkel magyarul áll a felszólítás – „Gondolkogial olvaso” – az Atya és a Fiú viszonyának taglalására vonatkozik. A székely aláírás a latinus névalakot mutatja: *Mikael Mogai*.

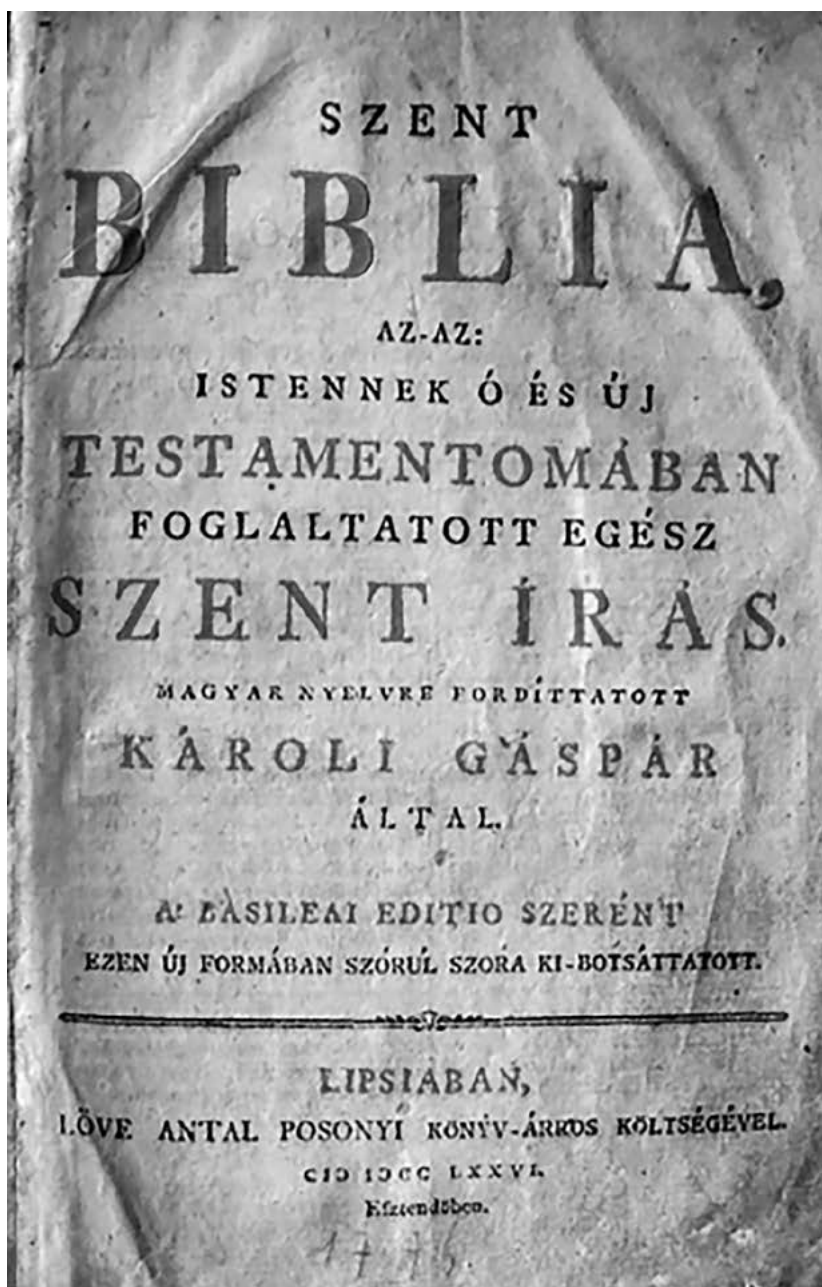
A negyedik, hosszabb bejegyzés tartalmilag nem kötődik a terjedelmes lapszéli glosszához, és természetesen a könyv tartalmához sem. A „Szekel bötüvel valo irasok” bevezető mondat után valóban így, rovásírással következik a bejegyzés keltének és helyének megjelölése, mellette pedig elválasztó vonallal az írás olvasási módjának meghatározása latin betűkkel.

11. ábra A könyv tartalmától független bejegyzés
(forrás: Benkő–Sándor–Vásáry 2021, 495.)

A kései olvasóban pedig felmerül a kérdés: az ilyen, oktató jellegű megjegyzések kinek szólnak? Ki az az olvasó, akit rendre megszólít, gondolkodásra int Bonyhai Moga? Talán leginkább a jegyzetírás közben támadt belső beszéd írásbeli tükröződésével lehet dolgunk. Feltűnő sajátossága ezeknek a bejegyzéseknek, hogy olyan véletlenszerűen bukkannak fel a könyvben, mint több „falfirkaszerű” bejegyzés idegen helyen, de itt az aláírásával mintegy hitelesíti a szövegét – és mindez saját tulajdonában levő könyvben jelenik meg.

Végezetül valamivel hosszabban kell szólni egy bibliakötetbe írt hosszabb rovásírásos szövegről. Az ismertető, Tisza András és Rumi Tamás Patakfal-

12. ábra. A Patakfalvi-család Bibliája és a benne található rováslemlék
 (fényképezte Rumi Tamás, forrás: Hosszú 2010, 40.)

12. ábra. A Patakfalvi-család Bibliája és a benne található rovásemlék
(fényképezte Rumi Tamás, forrás: Hosszú 2010, 40.)

vi Bibliának nevezték az emléket, lényegében a Patakfalvi család birtokában levő Bibliában található kétoldalas szövegről van szó, amely a székely jognak egy speciális szeletét, a fiúleányság intézményét ismerteti. A szerzők egy internetes portálon tették közzé 2009-ben az emléket, de ez a lelőhely ma már nem található meg. Hosszú Gábor, aki szintén részt vett a szöveg megfejtésében, a PPKE Jogi Karára írott diplomamunkájában foglalkozik részletesen az emlékkel. Ez a munka kéziratban van meg. Hosszú Gábor a *Rovásatlasz* című könyvében (2013) is szerepelteti az emléket, de ez nem tekinthető teljes körű ismertetésnek. Ahhoz, hogy a terjedelmében is jelentős emlék a tudományos életben ismert legyen, szükséges lenne, hogy minél előbb publikussá váljék. Ezt pedig azoknak kellene megtenniük, akik kézbe vehették a könyvet és a benne található bejegyzést.

A bibliaolvasás protestáns gyakorlata következtében a protestáns családok körében a Biblia birtoklása jellemző sajátosság. Egy-egy kötet így nemzedékeken keresztül öröklődött, miközben a fontos családi események (születések,

halálkozások) megörökítőjévé lett. Ez volt a helyzet a Patakfalvi-család 1776-ban megjelent Bibliájával kapcsolatban is. Ettől a dátumtól kezdődően Hosszú Gábor (2010, 39.) szerint tele van kézzel írott családi bejegyzésekkel, gyakran dátummal együtt. A rovásírásos bejegyzést követő első dátum 1785, tehát a bejegyzés 1776 és 1785 között történhetett. Mivel ilyen helyekre a család számára fontos bejegyzések szoktak kerülni, a fiú utód nélküli örökösödés kérdése ekkor válhatott különösen fontossá a család számára, vagyis a sajátos jogszokás leírása nem véletlenszerűen került a Bibliába. A szöveg aktualitásának talán valamiféle társadalmi háttere is lehetett. Erre egy szótörténeti adalék idézésével utalnék. Az öröklésnek az emlékekben szereplő módja több évszázados múltra tekint vissza, ugyanakkor magának az intézménynek (fiúleányosság) a megnevezésére a legkorábbi adatot 1756-ból lehet idézni: SzT.: „tudom hogy valamely Szekelly Nemes ember deficial sine virili Sexu, s Leánya marad és ezen fiu Leánynak ha fia és Leánya marad nem a' Leányát hanem a' fiát minden Jozzága illeti”. Hogy a bejegyzés a Bibliában miért rovásírással történt, az egyelőre kérdés, miként az is, hogy a rovásábécé mint megfejtési kulcs miért hiányzik a szöveg mellől.

Összegzés

A nyelvi megnyilatkozások akár írásban, akár szóban történnek, valamit közölni akarnak (de így van ez a zenében, a képzőművészetben is). Ennek a közlési célnak a körülményeire tett kísérletet a tanulmány rovásírásos emlékek alapján.

A tudományos közlések célja – mint mindig – új ismeretek, eredmények közlése a szűkebb vagy tágabb szakmai közönséggel. Cél lehet az érdeklődés felkeltése, vagy a már meglévő érdeklődés kielégítése is. A rovással kapcsolatban az első ilyen lépéseket a humanizmusnak köszönhetjük, és ennek folyamánként egyes emlékek lemásolóiól ezek nem is sejtett megmentése történt meg. Az emlékkönyvekbe, albumokba tett bejegyzések a bejegyző és az album tulajdonosa közötti közös érdeklődésből fakadnak és legtöbbször az ilyen módon megajándékozott iránti tisztelet, barátság kifejezései. Az ismertett bejegyzések némelyike arra utal, hogy a tisztelet kifejezése nem feltétlenül jár

együtt azzal, hogy a megajándékozott értse is a szöveget, akár Ágost hercegre, akár Johannes Maconiusra gondolunk.

A titkosírások esetén a közlési szándék nem széles körű közönségre irányul, ellenkezőleg: célja a lehetséges érdeklődők bizonyos körét kizárni az információk megszerzéséből. Az így keletkezett írások esetleg az archiválás szándékával jöhettek létre. Ilyen lehet Gödri János bejegyzése, aki a neve elhallgatását kérő nő nevét az utókor számára mégis meg akarta örökíteni. Ugyancsak a megőrzési szándék lehetett a Lázár-család rovásírásos iratanyagának a keletkezése és ideig tartó fennmaradása háttérben – míg végül az éppen nem óhajtott császári udvarba jutott.

Az utolsó csoportba tartozó írások, amelyek a kutatás megindítására sarkalltak, lényegében a rováshasználók írás- és olvasás-lélektani motivációit érintik. Ebben a tekintetben mindegyik „mű” egyéni elbírálás alá esik. A Kulcsár György postillájába az Imre és Josef nevet belerovó személy leginkább a falfirkákat létrehozók körébe illeszkedik, akinél a belerovás szándéka minden egyéb mérlegelést felülmúlt, amikor a nyomtatott szöveg fölé, arra merőlegesen írta az egyik bejegyzését. Valamelyes rokon beállítottságról szólhatnak azok az ábécé beírások, amelyek számára az lehetett az egyetlen szempont, hogy a hordozóanyag, a fennmaradást lehetővé tevő könyv hátsó borítóján legyen üres felület a betűsor számára. A Patakfalvi-család Bibliája ebben a tekintetben kivétel lehet, mert a család számára az akkor aktuális közlés, a fiúlányság az örökösödés kérdésében olyan helyre kívánkozott, ahol a fontos családi események megörökítésének is helye van. A „kinek szól” kérdése Bonyhai Moga bejegyzései révén kap hangsúlyt az olvasó megszólításával, a látszólagos közönségnek szóló figyelmeztetéssel, utasítással akkor is, amikor az olvasó megszólítása nem a rovásszöveggel kapcsolatban történik.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Benkő–Sándor–Vásáry 2021.** Benkő Elek – Sándor Klára – Vásáry István: *A székely írás emlékei*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2021.
- Förköli–Tubay 2015.** Förköli Gábor – Tubay Tiziano: Székely írásos verskompiláció magyar nyelven Ágost wolffenbütteli herceg *florilegium*ából. In: *Magyar Könyvszemle* 131. (2015) 4. sz. 443–459.
- Hosszú 2010.** Hosszú Gábor: *A székely jog megjelenése egy rovás emlékekben*. Kézirat, Budapest, 2010.
- Hosszú 2013.** Hosszú Gábor: *Rovásatlasz*. Milani Kft, Budapest, 2013.
- Németh 1934.** Németh Gyula: *A magyar rovásírás*. (A magyar nyelvtudomány kézikönyve II.) Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1934.
- Sebestyén 1913.** Sebestyén Gyula: A konstantinápolyi rovásírást magyar nyelvemlék 1515-ből. In: *Vasárnapi Újság* 60. (1913) 17. sz. 336.
- Sebestyén 1915.** Sebestyén Gyula: *A magyar rovásírás hiteles emlékei*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1915.
- SzT. = Szabó T. Attila 1975–2014.** *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár I–XIV*. Kriterion – Akadémiai Kiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Bukarest–Budapest–Kolozsvár, 1975–2014.
- Zelliger 2021.** Zelliger Erzsébet: Bonyhai Moga Mihály írásbelisége nyelvész szemmel. In: Fehér Bence – Ferenczi Gábor (szerk.): *Ősi írásaink II. Tanulmánykötet a Magyarságkutató Intézet által 2020. december 10–11-én rendezett konferencián elhangzott előadásokból*. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 2021. 307–320.
- Zsupos 2015.** Zsupos Zoltán: *A székely írásról*. A szerző magánkiadása, Budapest, 2015. <https://mek.oszk.hu/14500/14521/> (letöltve 2021. december 28.)

Who is the message for?

(Studies based on manuscript inscriptions from the 16th and 18th centuries)

ABSTRACT: All activities carried out in human language have a message, a function of communication. This communicative function, whether it manifests itself in speech or in a written form, has to be deciphered. This paper reviews the role of humanism in the field of scientific interest in runic writing, in the preservation of finds by collecting special inscriptions and in the use of runic writing for various purposes. It also discusses the possible psychological motive behind the creation of runic relics.

KEYWORDS: humanism, scientific interest, albums, preservation of finds, psychological motivation